

Invaliditātes atbalsta sistēma Latvijā: mērķis un realitāte

Invaliditātes statusa mērķis

sniegt cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem atbalstu, lai mazinātu funkcionēšanas ierobežojumu radītās barjeras un ļautu līdzvērtīgi izmantot savas tiesības

Praksē statuss mērķi sasniedz daļēji

bieži to izmanto tikai ienākumu kompensācijai (invaliditātes pensijas, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta, dažādu maksājumu atvieglojumu saņemšanai), nevis lai saņemtu atbalstu funkcionēšanas ierobežojumu radīto barjeru mazināšanai (atbalstu aprūpei, sociālo rehabilitāciju, pārvietošanās atbalstu un atbalstu transportam)

Kāpēc invaliditātes statuss netiek izmantots pilnvērtīgi?

Neviena institūcija nevērtē cilvēka vajadzības kopumā

Atbalsta saņemšana ir atkarīga no paša cilvēka vai tuvinieku zināšanās un iniciatīvas

Personas ar invaliditāti

221 353

+ 15,4 % kopš 2018. g.

Finansējums atbalstam

Vismaz 1,039 milj. € no valsts budžeta

Vismaz 20,3 milj. € no pašvaldību budžetiem

Tas piešķirts

Vismaz 24 valsts institūcijām un 43 pašvaldībām

Labklājības nozarē ienākumu atbalstam novirzīti vismaz 445,9 milj. €

Ar funkcionēšanas ierobežojumu pārvarēšanu un mazināšanu saistītajam atbalstam, kuru piešķir, pamatojoties uz invaliditātes statusu, novirzīti 226,7 milj. €

Atbalstam, kam invaliditātes statuss nav nepieciešams, novirzīti 31,7 milj. €

Invaliditātes noteikšana – atbilstoši normatīvajiem aktiem, bet būtiski uzlabojama

Problēmas

Nosūtījums uz invaliditātes ekspertīzi – arvien papīrā
Digitalizācija plānota tikai 2029. gadā

Invaliditātes noteikšanā arvien dominē medicīniskā pieeja
Pieteiktās reformas pieejas maiņai atbilstoši Starptautiskajai funkcionēšanas, nespējas un veselības klasifikācijai (SFK) būtiski ieilgušas – gaidāmas tikai 2030. gadā

Veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu valsts komisijai (VDEĀVK) arvien nepietiekami resursi invaliditātes noteikšanai

~ 60 % ekspertu strādā virs optimālās noslodzes, lēmumi bieži kavējas

Ierobežotos cilvēkresursus izlieto arī veselības resoram piederībai –

darbnespējas lapu pagarināšanai ilgāk par 26 nedēļām

Funkciju pārceļot uz veselības resoru, lēmumu pieņemšanas kavējumi samazinātos līdz pat 46 %

Ko darīt?

- VDEĀVK ekspertīzei nepieciešamajai informācijai jābūt pieejamai elektroniski
- Jāievieš jau pieteiktās reformas invaliditātes noteikšanā bērniem un pieaugušajiem – atbilstoši SFK kopā ar pašu cilvēku vērtējot personas funkcionēšanas ierobežojumus katrā dzīves jomā
- Ekspertīzē jāvērtē arī personai vajadzīgais atbalsts, un šī informācija jānodod sociālajam dienestam un sociālo pakalpojumu sniedzējiem
- Jāpārskata amata vietu (slodžu) skaits un noteiktie uzdevumi

Atbalsts sadrumstalots un nevienlīdzīgs

Nav vienlīdz pieejams visiem cilvēkiem ar invaliditāti

Nav nodrošināts atbilstoši cilvēka faktiskajām vajadzībām

Kādi atbalsta veidi pastāv?

- ienākumu aizvietojošs (invaliditātes pensija vai valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts)
- atbalsts aprūpei (pabalsti un aprūpes pakalpojumi)
- pārvietošanās atbalsts
- atbalsts transportam
- sociālā rehabilitācija
- mājokļa/vides pielāgošana
- tehniskie palīgīdzekļi
- nodokļu atvieglojumi/atlaides pakalpojumiem u. c.

Problēmas

Cilvēkiem ar invaliditāti nepieciešamie sociālie pakalpojumi zināmi jau sen. Tomēr pašvaldībās to pieejamība un saturs būtiski atšķiras, jo tiek nodrošināti atbilstoši pašvaldības finanšu iespējām, nevis cilvēku vajadzībām

2025. gadā likumā ir definēts minimālais sociālo pakalpojumu grozs, kas jānodrošina visām pašvaldībām (pilnībā tiks ieviests 2029. gadā)

7 groza pakalpojumi:

- aprūpe mājās
- ilgstoša aprūpe institūcijā
- dienas aprūpes centrs
- grupu māja (dzīvoklis)
- specializētā darbnīca
- atelpas brīdis
- ģimenes asistents

2025. gadā no minimālā sociālo pakalpojumu groza visās pašvaldībās nodrošina tikai **2 pakalpojumus:**

- ilgstošo sociālo aprūpi un sociālo rehabilitāciju institūcijā
- aprūpi mājās cilvēkiem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem

Ko darīt?

Lai atbalsta pieejamību nenoteiktu dzīvesvieta:

- Nodrošināt minimālajā grozā paredzēto pakalpojumu pieejamību visās pašvaldībās
- Noteikt vienotu pakalpojumu saturu, apjomu un finansēšanas principus

Atbalsts aprūpei

Problēma Nr.1

Viena vajadzība – vairāki atbalsta veidi

Valsts pabalsts kopšanai – tikai cilvēkiem ar ļoti smagiem funkcionāliem traucējumiem: vajadzīgs invaliditātes statuss, VDEĀVK atzinums

Pašvaldību aprūpes pakalpojumus piešķir sociālais dienests bez invaliditātes statusa, nosakot līdzmaksājumu vai atvieglojumus pēc pašvaldības kritērijiem

Problēma Nr.2

Neviens no aprūpes atbalstiem nav pietiekams

63,6 % bērnu un 83,2 % pieaugušo, kuri saņem kopšanas pabalstu, aprūpes pakalpojumu pašvaldībā neizmanto

Kopšanas pabalsts nesedz pat vidējās pakalpojuma izmaksas (-220 €)

Pabalsta palielināšana no 2030. gada problēmu nerisina – aprūpe joprojām nebūs pieejama vajadzīgajā apmērā

Ko darīt?

- Atbalsts aprūpei primāri jānodrošina kā pakalpojums, ar vienotiem piešķiršanas un finansēšanas principiem
- Plānoto finansējumu valsts pabalsta kopšanai palielināšanai novirzīt pašam pakalpojumam

Atbalsts transportam

1 atzinums, nevērtējot faktiskās vajadzības

3 pakalpojumi

Pakalpojums pārkāpums

Ietver tikai pielāgojumus, lai persona pati varētu vadīt auto

Neietver pielāgojumus pasažiera ar invaliditāti pārvadāšanai

Pabalsts nepietiekams un nemērķēts

105 € pusgadā nesedz auto pielāgošanu vai specializēto transportu – 113–176 €

Lieka birokrātija

CSDD pārbauda tikai VDEĀVK datus

* tikai pilngadīgām personām, bērniem kartes saņemšanai nepieciešamas atzinums īpaši kopšanai

Ko darīt?

- Jāpārskata VDEĀVK atzinuma transportam saturs un kritēriji
- Pabalsts transporta izdevumu kompensācijai jāpadara mērķētāks
- Stāvvietu karte jāizsniedz VDEĀVK

Kas mainīsies pēc ieteikumu ieviešanas?

Labklājības ministrijai sniegti 9 ieteikumi, kurus ieviešot:

- Samazināsies administratīvais slogs**
ekspertīzei nepieciešamās informācijas sagatavošanā un apstrādē
- Invaliditāte būs ne tikai statuss,**
bet arī “ceļa karte” nepieciešamajam atbalstam
- Lēmumu pieņemšana nekavēsies**
- Tiks pilnveidots valsts un pašvaldību**
novērtis mērķētības un atbalsta piešķiršanu, atbalsts būs pieejams visām vajadzībām, u. c.